

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԶԻՐԱԶ

ՍԻԱՍԿԱՆԹԻՆ
ԽԱՋԵԶԱՐԵ

Հ Ա Յ Գ Ե Տ Հ Ր Ա Յ

891.99

9740

6-64

Горный Золотоискатель

Ученый Золотоискатель

2nd

891.93-93
Ե-64

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԻՐԱԶ

USDA 94000 E 1961

Ս Ի Ա Մ Ա Ն Թ Ո

ԵՎ

Խ Ա Ջ Ե Ջ Ա Ր Ե

(Պ Ո Ե Մ)

Ներդրված փրամեակի անհատականություն

9740
= 28984
A

Հ Ա Յ Պ Ե Տ Ղ Ր Ա Տ

ՀԼԵՄ ԿԵՆՏՐԱԿԱՆ ԿԻՑ ՄԱՆԿԱԳԱՐԱՆԵԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ
Ե Ր Ե Վ Ա Ն 1947

Նկարները և շապիկը՝
նկարիչ՝ ՀՈՎՀ. ՇԱՎԱՐՇԻ

ՕՎ. ՇԻՐԱՅ
ՏԻԱՄԱՆՏՈ Ի խԱԴՋԵԶԱՐԵ

(Ու արմանսկոմ յազկե)

Արմգիւ, Երեւան, 1947

ՍԻԱՄԱՆԹՈՒ ԵՎ ԽԱՋԵԶԱՐԵ

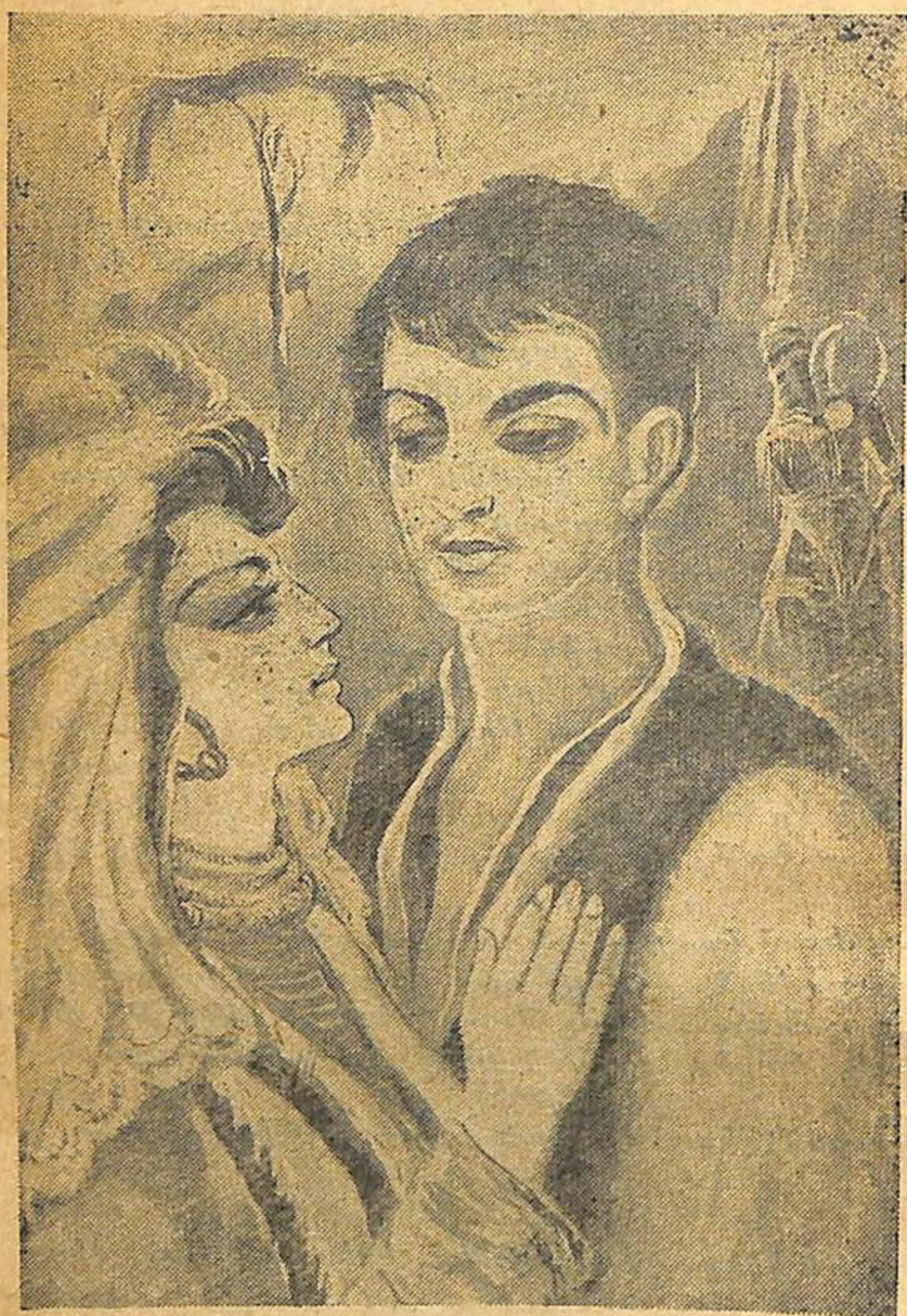
ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

1

Ելա նորից Սիփանն ի վեր, որ իմ երգի սափորով
Սիրո ոսկի աղբյուրներից պաղ ջուր առնեմ ջերմ
սիրով,
Բայց մի սիրո աչքի լացով ու կարոտով համբույրի՝
Իմ սափորում արցունք դարձավ ցողն հուշերի
աղբյուրի.
Եվ արցունքի միջից կարծես ինձ նայեցին կարոտով
Սիամանթոն, Սաջեղարեն՝ դարեր լացած աչքերով, —
Նրանց անհույս աչքերի մեջ անբախտ մի սեր կարդացի
Եվ իմ երգի արցունքներով նրանց սերը ես լացի, —
Կարծես սիրուս ծաղիկները սրտիս վրա չորացան,
Ու ես ընկա մուխ գիշերի փշերով լի մի կածան՝
Ուր դեռ կոկոն սիրտը թռչնում, սերն էր մեռնում
սարվորի,
Կյանքն էր նման սև գերանդու բերանն ընկած մի լորի,
Ուր, որ ջահել մի հայ չորան և քուրդ աղջիկ մի
չքնաղ
Երազներով իրար գտան սուրբ սարերում ցողաչաղ,
Համբուրվեցին հովերի պես գաղտնի սիրո շղարշով,
Բայց պսակեց բախտը մռայլ՝ նրանց սերը լոկ փշով,
Եվ դեռ ծաղիկ, իրար ծարավ, կորան անդարձ ու
անտես՝
Անապատի բերանն ընկած երկու կաթիլ ջրի պես ...

2

Բայց թե եկեք, ով աղջիկներ, եկեք ինձ հետ, ձեզ
տանեմ,
Գեթ երգի մեջ՝ աստվածային սիրո ճամբան ձեզ
հանեմ ...

ԵՐԳ ԱՌԱՋԻՆ

1

Սիրտան սարը հագավ դանդաղ գիշերվա թուխ

յափուռնջին

Ու մահադեց Սիամանթոն հոտը սարի մի լանջին,

Վրան քաշեց այծենակաճն ու մուշ-անուշ մտավ քուն.

Գլխին աստղերն հայտնվեցին երազներով իր ժպտուն.

Երազի մեջ Սիամանթոն սարից ահա իջավ ցած՝

Մինչև աղբյուր՝ ճամբա տվին ծաղիկները

արթնացած.

Բայց աղբյուրին դեռ չհասած՝ տեսավ կանդնած մի

եղնիկ,

Ուղեց զարկել, բայց եղնիկը հանկարծ դարձավ մի

աղջիկ.

— Մի սպանիր, ես քո բախտն եմ, քեզ խնայիր, իմ

սիրած.

Ասաց աղջիկն ու տղայի ձեռից աղեղն ընկավ ցած...

— Դու ո՞ր սարի եղնիկն էիր, քեզ ո՞ր ճամբան ինձ

բերեց.

Ասաց հովիվն ու աղջկան երազի մեջ համբուրեց.

— Սիրո ճամբան՝ ասաց աղջիկն ու հանելով լույս

մատից

Իր մատանին հովիվին տվեց, որպես սիրո խոսքն

անբիծ.

Պւ երազով հովիվն ինքն էլ՝ իր մատանին կուսական՝

Որպես իրա բախտի աստղը՝ անխոս տվեց աղջկան...

— Արի տանեմ քեզ իմ սարը, — հովիվը մեղմ շնչաց,

Եվ ուղուժ էր գրկել նրան ու համբուրել, բայց

հանկարծ

Նորից եղնիկ դարձավ աղջիկն ու ծիծաղով իր անգին
թռավ կորավ քերծերի մեջ՝ չվար թողած որսկանին, —
Սիամանթոն ուղեց վազել, ոտքը դիպավ մի քարի,
Եվ արթնացավ՝ երազն անցավ՝ տեսավ լոկ բույլն
աստղերի...

Նորից փակեց աչքը սիրով, նորից տեսավ երազն այն, —
Նորից եկավ եղնկավոտ այն աղջիկը տեսլական,
Նորից բռնեց, նորից փախավ ու յոթն անգամ նույն
խաղով

Նույն երազը հովվին քովեց՝ նույն աղջկա
ծիծաղով...

Այն, երազ են համբույր ու խեր, երազն էլ կյանք է
թվում՝

Բաղդավորը նա է միայն՝ ում երազն է կատարվում:

2.

Սիփան սարի գլուխն արծաթ՝ ահա ոսկու փայլ առավ,
Արևն հագավ իր ծիրանին, դեպի երկինք քայլ արավ:
Գյուղերն անուշ ծխի ամպով, արևի հետ դուրս ելան,
Սարերն ելան դաշտից հոտերն՝ ինչպես ամպը
վաղորդյան.

Սիամանթոն հոտը քչեց, ելավ կանաչ սարն ի վեր,
Յրիվ եկան ուլերն ինչպես ծաղիկ քաղող մանուկներ.
Ու վաղորդյան շաղերի մեջ, լանջերն ի վեր զով սարի՝
Սարի սուսան հարսաներին գերվեց հոտը ոչխարի:
Սիամանթոն թիկնեց ժայռին ու ցած նայեց
աղբյուրին. —

Ջորում գրկեց պատկերն իրա՝ աղբյուրի ջինջ հայելին,
Կարծես ընկավ աղբյուրի մեջ ուրիշ՝ մի թուխ արեգակ
Եվ աղբյուրը ջրահարսի ծիծաղ դարձավ ժայռի
տակ...

Այդ աղբյուրից՝ տարին մի հեղ՝ ամեն ուխտի
առավոտ,

Ջուր են առնում աղջիկները, ուխտ են կապում նրա
մոտ,

Ջուր են տանում իրենց զանգակ կարապնավիդ
կթերով.

Ու ջրի հետ համբույր յարին՝ նոր վարդացած թշերով.
Ու մուրազին է մեկն հասնում, մեկն հառաչում՝ «ախ
չկա».

Եվ աղբյուրն է միշտ գողանում ծիծաղն ու լացն
աղջկա...

Սիամանթոն սրինգն առավ ու նվագեց, նվագեց,
Սրտի արցունքն՝ իր սրնգի աչիկներից դուրս բխեց.
Իր երազն էր նա դեռ լալիս ու կարոտը եղնիկի,
Մանանա էր կարծես իջնում մեղեդիով սրտախոր,
Ու դյուլթվելով ոչխարները անուշ լացով սրընգի՝
Գլուխ դլխի մնչում էին՝ անգիտությամբ բախտավոր.
Ու երբ ինքն էլ հարբեց, հոգնեց ու ցած նայեց մի
վայրկյան՝

Ձորում կարծես աչքը դիպավ իր երազի աղջկան, —
Ախ, չէ՛, նա չէ՛ր, երա՛զ էր նա...

Ու աղջիկներն աղբյուրի՝
Երազի պես երգում էին իրենց կարոտն համբույրի:

Արևը պաղ աղբյուրին
Ընկել՝ կդողա.
Ծառավ եմ քո համբույրին,
Աչքի լույս տղա:

Տղա, դու ո՞ւր ես, չկաս.
Եկել եմ, արի,
Իմ սիրտը ծառավ մի թաս,
Դու աղբյուր սարի:

Ցերեկը՝ սիրտս լալիս, —
Լացս չես լսում,
Երազիս մեջ ես գալիս
Ու երազ դառնում ...

Ու այլայլվեց Սիամանթոն, ժայռի վրա շուռ եկավ,
Ժայռից քարի մի փերթ պոկվեց ու աղբյուրի մեջ
ընկավ, —

Աղջիկները վեր նայեցին . . .

Այն ինչ տղան վերստին

Նվազում էր իր կարոտի լեզուն տված սրընդին, —
Իր երազն էր ասես պատմում անուշ լալով իր մասին՝
Իր երազն էր նա ետ կանչում՝ հավատալով երազին . . .
Ու երբ սրընդն հովվի շուրթից արցունքի պես ընկավ
ցած՝

Մեկ էլ ձորից վեր նայեցին աղջիկները կախարդված, —
Հովիվն այնքան էր գեղեցիկ ու մեղեդին այնքան խոր,
Որ մոռացան աղջիկները սիրածներին հեռավոր . . .
Ու երբ անցավ սիրո ցնորքն իրենց սե-սե աչքերից, —
Ամենքն անխոս առան կժերն ու ջուր լցրին աղբյուրից .
Բայց դեռ մեկը՝ աղբյուրի դեմ՝ աղբյուր ու կուժ
մոռացած՝

Ժայռին հենվել՝ միտք էր անում՝ անուշ վշտի մեջ
ընկած .

Նա էր իմ վիթ խաջեղարեն, բեկի դուստրը
վարսասաթ,
Երեսը կաթ ու բերանը՝ այն կաթի մեջ ընկած վարդ .
Կուրծքն հասակի ծառը գուգող՝ գույգ խնձորի էր
նման,
Ու ոչ մի ձեռ՝ ինչպես տերև՝ չէր գուրգուրել դեռ
նրան .

Բարակ մեջքը Վանա ծովի կարապի վիզն էր կարծես,
Մեջ այն շուշան աղջիկների՝ նա վառվում էր վարդի
պես :

Նրան գերվեց Սիամանթոն ու շշնջաց զվարթուն .

— Ախ դու չէի՞ր իմ երազում եղնիկ դառած՝ ինձ
խաբում . . .

Ու կարծես թե հովվի աչքից պոկվեց աստղի պես մի
բան՝

Ցուլաց ընկավ կույսի սիրտը ու այլայլեց աղջկան . . .

Ու վեր նայեց աղջիկն ահով ինչպես ծաղիկն արևին, —

Այսպես՝ սրտի հայացքներով իրար սիրո խոսք տվին,

— «Թե դու էիր՝ մի ջուր տուր ինձ» ու ձեռն ահով
մեկնեց ցած, —

Ու կարկամեց խաջեղարեն, շուրջը նայեց կարմրած,
Ու վեր ելավ բաղեղի պես, ու ջուր տվեց իր կթով...
Իջավ անխոս, հոգին լցված մի անսովոր մշուշով,—
Ու կթվար թե սիրտն արդեն ուրիշ տեսակ էր թակում,
Սիրո հավքը իջավ սրտին ու սրտի մեջ դրեց բույն
Ու գյուղ իջան աղջիկները կարոտների կթով լիք.
Զորում սիրտը տված հովվին՝ դեռ մնչում էր մի
եղնիկ,—

Խաջեն էր նա, որ աղբյուրից ջուր առնելը մոռացավ,
Սիրտը՝ ոսկի մի երազով՝ դատարկ կթով տուն
դարձավ... .

Ու հետևից մեկ էլ նայեց Սիամանթոն սիրարբած,
Մինչև դարկած իր եղնիկը սարի ուսով իջավ ցած...
Հովը եկավ ու գուրգուրեց գանգուրները չորանի,
Ա՛խ, նա այրող համբույր կուզե, հո՛ւվ, քո խաղերն
ինչ անի:

Ու նվագեց սրբինգն էլի, որ լալիս էր ու
կանչում,—

Սիրահարի նվագի տակ ժայռն էլ սեր էր անըջում:

3

Տարի բոլոր ձյուն կշողա Սիփանա սեզ սարերին,
Բայց շատ այրվեց սիրտը հովվի՝ գանգատվելով
ձյուններին...

— Ա՛խ ինչ քար սիրտ պիտի լինի, որ սիրող սիրտը
կոտրի՝

Մտածելով՝ Սիամանթոն թողեց Սիփանն իր բարի.
Ու գյուղ դնաց, հանեց խենջարն ու յափուռնջին, սիրտը՝
հեմ,

Ձեռքը կրծքին՝ դնաց կանգնեց իր սիրածի հոր առջև.

— Ինչ կա սարի Սիամանթո, խոսեց բեկը մեղմագին,
Գայլը սարից ոչխա՞ր տարավ, թե՞ շոր հունեո քո
հագին...

Հովիվն ասաց թե՛ ծաղկում է սարի վրա ամեն բան,
Միայն ինքն է թռչնում սիրուց՝ հարս է ուզում
աղջկան...

— «Դուրս կորի, դուրս», գոռաց բեկը ու վեր թռավ նա
ոտքի,
Ասես հովազը դուրս նայեց որջի միջից մութ աչքի...
Բայց շնչաց հովիտն ահով՝ «Աստված է մեզ պսակել՝
Երազի մեջ՝ Խաջեի հետ՝ մատանի եմ ես փոխել...»
Հանկարծ մոտիկ դուան ճեղքից դեմքը ցոլաց աղջկա՝
Կարծես լուսինն ամպից նայեց, բայց չքացավ նորից
նա,

Երբ դուրս արավ հայրը հովիտն՝

— «Էլ չերեաս սարերում,
Ո՛վ է լսել որ չորանը փեսա լինի բեկ մարդուն...
Երեւում է կտրիճ էիր՝ դուռս եկար քո ոտքով,—
Գնա... ու տես՝ իմ աղջիկը մեկ էլ չա՛նցնի՛ քո
մտքով»:

Եվ նույն գիշեր Սիփան սարը հովիտ տեսավ ուրիշին,
Սիամանթոն իջավ սարից, աչքը սարի մշուշին,—
Վշտով ամպեց Սեփանը ծեր, աչնան թուխպերն իջան
վար,

Երբ հեռացավ հով գոգանից Սիամանթոն վշտահար:

4

Գնաց ախուր Սիամանթոն, գնաց ուրիշ մի աշխարհ.
Թողած գյուղում եղնիկն իրա, թողած բեկի սիրտը
քար,

Ու գեռ հայրը դեյրան ծխում, հորդորում էր աղջկան,
— Ի՛նչ ես էլի գլխիս ամպել՝ բա՛ց երեսիդ լուսնեկան,
Ու ձգելով վիզն աղջկա նորից մի շար հակելնիթի՝
Ասաց «խելքն է բախտի ճամբան, սերը ճամբան չէ՛
բախտի...

Հանիր փուշը քո վարդ սրտից, Ազիզ բեկի որդուն առ,
Որ հոտ ունի ինչպես Առնոս սարը ծածկող մի անտառ»:
— Ախ չէ, բարո՛, թեկուզ ոսկով սարեր ծածկի՝ չեմ
ուզում,

Բարո՛, ինձ մի մալուլ թողնի, բա՛բո, իմ սիրտն է
մրսում.

Բարո՛, դարնան ծիծեռնակի ձագը բնից մի՛ հանի,—

Մի՛ սպանի քո աղջկան, յարին մալուլ մի անի . . . » :
 Բայց քարի պես, ժեռ քարի պես բեկի սիրտը անդդա՛
 Ասես չէր էլ ուզում լսել լացն ու մորմոքն աղջկա .
 — Վերջը ոտքդ քարին կուգա՝ հորդ խոսքից մի անցիր,
 Հոր անեծքը մոր անեծք չէ, հոր անեծքից վախեցիր . . .
 — Ախ, չէ, բա՛բո, կանչիր ետ գա, նա արծիւն է
 Սիւիանի,
 Կանչիր ե՛տ գա իմ գարունը՝ սիրո գետ գա՛ ինձ
 տանի» . . .
 Ու լալիս էր աղջիկն՝ անհույս ու միշտ ձեռքը ծեր բեկի
 Լուռ սրբում էր, բայց չէր զգում բոցն աղջկա
 արցունքի .
 — Լո՛ւ, լո՛ւ ողբում Խաջեղարեն ու տեսնում էր երազում՝
 Սիամանթոն էր խռոված՝ իր մատանին էր ուզում . . .
 Մինչ օրն ի բուն Խաջեղարեն աղբյուրի մոտ
 Թափառում
 Տուն էր գալիս ու խեղճ կթով սրտի արցունքն էր
 բերում :

Այ աղբյուր, սարի աղբյուր,
 Ա՛յ անուշ, բարի աղբյուր,
 Ա՛խ, դու էլ լալով կերթաս,
 Իմ կորած յարի աղբյուր :

Ա՛յ հավքեր, սարի հավքեր,
 Ա՛յ նախշուն, բարի հավքեր,
 Ա՛խ, ձե՛ր էլ սիրտն է սղում,
 Իմ կորած յարի հավքեր :

Ա՛յ Սիւիան, սարի Սիւիան,
 Ա՛յ բանձր, բարի Սիւիան,
 Դու էլ ես դամանի մեջ, —
 Իմ կորած յարի Սիւիան :

Բայց աղբյուրը լուր չէր տալիս ու թվում էր թե լալիս՝
 Հեռվում լացող իր սիրածի սև աչքերից էր գալիս :

ԵՐԳ ԵՐԿՐՈՐԻ

1

Ձմեռն անցաւ. բացվեց նորից վառ կարօտի մի
դարուն,

Կարապետները ծովերն իջան՝ ինչպէս ամից փլվող ձյուն.
Քոչվորներն սիրտ երգը նորից սուրաց սարն ի վեր,
Գարունը սեր, արեւը սեր, երկիր երկինք դարձան սեր,—
Մեռած սերերն հողից ելան ծաղկի փոխված աչքերով,
Սարերն ելան ապրողները, որ պսակվեն վարդերով...
Բայց ա՛խ, սարի Սիամանթոն մնաց վշտի անձամբ
Լալով հուշերն իր Սիփանի՝ թափառում էր պաղ
հեռվում.

Կամ տեսնելով եղնիկներին՝ հառաչում էր մեղմակի՝
Ձէ՞ որ չքնաղ Սաջեղարեն շատ էր նման եղնիկի. ...
— Ա՛խ երանի, մրմնջում էր, երանի ձեզ, եղնիկներ,
Որ ման կուգաք՝ մուրազն առած ու ցավ չունի սիրտը
ձեր.

Ու մերթ գիշերն իր սրընդով հեկեկում էր դալկահար,
Աչքը ձգում ճամբաներին՝ չէր իմանում ո՛ւր գնար,—

Ճամբա կա՝ ծով է տանում,
Ճամբա կա՝ այգի,
Ճամբա կա՝ ամի է հանում
Նավակը կյանքի:

Ախ, ո՞րն է սիրո՛ւս ճամբան,
Ցույց տվեք, աստղե՛ր,

Առանց սեր ի՞նչպէս մնամ,
Կմեռնեմ անսեր:

Ու մի գիշեր երազ տեսամ,
Բայց այս անգամ չար երազ,
Տեսամ իբր Խաջեղարեն հարսնացել է անմուրազ...
Ի՞նչ իմանաս երազն ի՞նչ է, որ նման է գիշերի,—
Խաւարի մեջ չկա՞ն կայծեր ճշմարտության աստղերի.
Ու վեր թռամ Սիամանթոն, նոսրացն հեծամ գիշերով,
Յոթը գիշեր ճամբա կտրեց՝ երազի սև հուշերով,
Հասամ յուրդերն ու երեսին խաղաց շունչը սարերի,
Հեռվից մոր պէս ձեռքով արամ ահա Սիփանն իր բարի,
Ու աղջիկներն հայտնվեցին՝ ինչպէս ծանոթ
ծաղիկներ,—
Բայց նրանց մեջ վարդը չկար ու փուշ թվաց սարն
անսեր...

Աղջիկներ, ա՛խ, չե՞ք տեսել
Շվաքն իմ յարի,
Ինչո՞ւ է պղտոր գալիս
Աղբյուրն իմ սարի:

Ում աչքն է յարիս տեսել՝
Ի՞նչ աչքին մեռնեմ,
Էն աչքը թող ինձ նայե՛
Կարոտս առնեմ:

Ա՛խ, Սիփան սարը տեսա,
Տեր չկա սարիս,
Երազիս չարը տեսա՝
Ո՞ւր տարան յարիս:

Բայց տխրեցին ծաղիկները ու նա վարդից լուր
չառամ,
Եվ կարոտի կայծը սրտում մի հրդեհի բոց դառամ,
Ու ձին քչեց ձորերն ի վար՝ մտամոլոր մտամ գյուղ,
Երբ տխրաբեր իրիկունն էր կտուրներից քաշում ծուխ,
Եվ հյուր մնաց մի պառավի ու վարդավառ, վաղ ծեղին

Միայն հարսի սև բաժինն էր արցունք դառել
գավաթում.

Նստել էր նա կակաչի պես՝ կարմիրն հագին՝
սիրտը սև,
ինչպես թռչնակը վանդակում՝ թևերը կախ, աչքը
թև...

Ու շիթ առ շիթ արցունքները հասնում եղբր ջուրթերի՝
կարծես փնտրում էին լալով հետքը՝ հովվի
համբույրի...

Ու թախծում է նա գլխիկոր ու չէր նայում ոչ մեկին,
Երբ մոտեցավ պառավն հուշիկ, մի թաշկինակ իր
ձեռքին.

Ու շնջաց «բարի ծաղկես, այս էլ ես եմ քեզ
բախշում».

Ու քիչմիշը գոգը ձգեց թաշկինակով իր նախշուն.
Հարսը բացեց համբ ու անփությթ, բայց քիչմիշի մեջ
հանկարծ՝

Ինչպես լուսինն աստղերի մեջ՝ իր մատանին
շողշողաց...

Եվ կայծակող հույսի թափից Սաջեղարեն դալկացավ,
Բարակել էր սիրտը վշտից՝ խնդությունից ու չքն
անցավ,—

Պառավն ահով բարձրացրեց ընկած գլուխն իր ձեռին.
Շոյեց այրվող ճակատն հուշիկ ու ջուր ցանեց
աչքերին,—

Ու չքի եկավ Սաջեղարեն՝ «Ո՞ր սարից ես դալիս դու,
Քեզ ո՞վ տվեց այս մատանին, նրան էլ չե՞մ տեսնելու.
Ինձնից պաղել՝ ե՞տ է տալիս, էլ չի՞ պահում իմ
ճամբան,

Ասա մամիկ, ի՞նչ հնարով, ինչպե՞ս տեսնեմ ես
նրան»...

Ու պառավը մայրաժպիտ՝ այսպես խոսեց սիրով մոր՝
— «Իմ ղոնաղն է, մի գեղեցիկ, մի թուխ ջահել
ձիավոր,

Երբ նա լսեց քո հարսնառի ուրախ ձայնը մեր կոնից՝
կարծես մահվան խոսքը լսեց՝ գույնը թռավ երեսից...

Ու անհամբեր՝ խոսքը կտրեց Խաջեղարեն սրտադող.
 — «Իմ չսիրած մարդն է գլխիս հորս ձեռքով գցել քող,
 Գնա, մամիկ, ասա նրան, Խաջեղարեն քո սերից՝
 Այս էլ քանի ծարավ դարուն՝ աղբյուր հանեց աչքերից.
 Ասա— հիմի մնացել է մեկ օր միայն ու մի ճար՝
 էգուց մորս գերեզմանին ուխտ եմ գնում՝ Ծովասար,
 Կանուխ կերթամ, ասա թող դա, ասա թող դա՝ ինձ
 տանի,
 Ասա թող դա՝ որսը տանի թե որսկանն է Սիփանի»:
 Ու դուրս ելավ պառափն ուրախ ու անմեղուն իջավ
 վար
 Եվ լուրն իբրև ճրագ բերեց մթնած սրտին սիրահար:

3

Գիշերն իջել Ծովասարին ու հովն անգամ չէր հեռւմ
 Եվ լուսնյակի մայր ձեռի տակ գիշերն օրոցք էր թվում,
 Բայց դեռ արթուն ու անլուսին մթնած սրտով երազուն՝
 Սիամանթոն Ծովասարին իր լուսնին էր սպասում...
 Ախ, նա չատ էր հոգնել վշտից ու նինջն իջավ
 աչքերին՝
 Ու չիմացավ ինչպես քնեց գերեզմանի պաղ քարին,—
 Երազի մեջ Խաջեղարեն մեռած մոր հետ երևաց,
 Ու մայրն ասաց. «Սիամանթո, լույս աղջիկս քեզ
 մնաց,
 Առ քո թևին, թառլան, ես դու ու թոցրու, տար
 Սիփան»...
 Ու համբարձավ մայրը նորից՝ հովվին թողած աղջկան.
 Ու մութագի վարդը պոկած՝ Սիամանթոն՝ չոր թփից՝
 Երազ ձիով փախցնում էր նրան կյանքի ափերից...

4

Արևն ելավ Ծովասարից՝ բռնեց կապույտ իր ճամբան,
 Սիամանթոն աչքը բացեց ու չգտավ աղջկան.
 Մի գույգ ոսկի ճաներ տեսավ ու վերցրեց նա իսկույն,
 Իջավ սարից ու ձեռնունայն որսկանի պես մտավ տուն,

— Մամիկ, հեյ վախ, Խաջեղարեն չե՛կավ մթնով թե
լուսով, —

Քնել էի՝ զարթնա՝ չկար ու մնացի քո հույսով.

Այս վեզերը դատ մամիկ, բնկած էին ծաղկանց մեջ՝

Առ՝ քո բախտն է. լռեց տղան, ու պառավը կռահեց՝

— Նա եկե՛լ է, Սիամանթոն, ետ գնացել խռոված,

Նա է ձգել այս վեզերը՝ երբ տեսել է քեզ՝ քնած...

«Դեռ մանուկ ես» այս են ասում քեզ այս վեզերն

աղջկա,

Սակ ծիրան է քո սիրտը դեռ՝ այսօրվա քունդ է վկա...

Գնա ու ճան խաղա գյուղում, սիրո ճամբեն մի բռնի,

Դեռ մանուկ ես, սիրո մարդ չես, թառլանը չես

Սիւիանի»:

Սիամանթոն ամոթահար՝ չիկնեց ինչպես մի խնձոր,

Ու պառավից՝ իր հույս մորից՝ նորից խնդրեց

գլխիկոր.

— Գնա մամիկ, վերջին անգամ՝ թող իր խոսքը տա

վերջին,

Քո քաջն՝ ասա՝ քո կարոտն է լալիս ձիու աղանջին...

5

Գնաց պառավն ու ետ եկավ ու վերջին ճարը բերեց,

Ու լուրն՝ ինչպես սիրածի շունչ՝ հովվի հոգին

համբուրեց.

— Խաջեղարեն այսպես ասաց «Եթե սիրո մարդ է նա,

Եվ թե ինքն է Սիամանթոն, թե սեր ունի ինձ վրա, —

էդուց պիտի յարին տանեն հարսանիքի հանդեսով,

Թող դա ձիով՝ ինձ փախցնի, թող չմնա ինձնից

սով ...

Թե չէ՝ ասա՝ էլ ճար չկա ու թող մեկ էլ չքնի, —

Բախտը ասա, մարդու չեն տա՝ թող իր բախտը

փախցնի»:

.

ԵՐԳ ԵՐՐՈՐԴ

1

Լեռներ, լեռներ իմ հայրենի, ի՞նչ եք խորհում, ախ
 լեռներ,
 Քար աշխարհից դուք խռոված, հեռու քաշված
 հովիտներ.
 Ցած ես նայում, ախ իմ Սիփան, ուսիդ ամպե
 յափուկներ,
 Ասես քան ես ուղում ասե՛լ Գրդուռ սարի ափանջին,
 Բայց չես կարող ու տխրում ես, ու Գրդուռը թախծալից
 Աչք է պահում Առնոս սարին, որ դուրս կուգա
 անտառից...
 Հազար ու մի աղբյուրները՝ որպես մանյակ իր
 կրծքին՝
 Ծովասարն էլ հարսի տեսքով դյուլթել կուղե
 վարադին,—
 Բայց վանքն առած իր շրթունքին՝ իբրև աղոթք ու
 մրմուռ՝
 Սաղմոս կասե երկինքն ի վեր վարադա լեռն ահա
 լուռ,—
 Այսպես իրար փարվել կուղեն լեռներն իրար կարոտած,
 Ու չեն կարող ու թախծում են կարոտներից՝
 քարացած...
 Բայց Սիփանը ամպի տակից որդու վիշտն է կռահում,
 Որ ձին հեծել՝ ինչպես մի լեռ ու դեռ ճամբա է
 պահում...
 Հանկարծ աչքը նա վեր թեքեց՝ կռինչ լսեց արծվենի՝

Տանում էին անգղները մի սպիտակ աղավնի, —
Բայց արծիվը թռավ՝ զարկեց ու խափանեց նրանց
չուն՝

Ետ խլելով անգղներից՝ երկինք տարավ աղավնուն...
Ձիավորը ժպտաց մի պահ, բայց ժպիտը լուռ հանգավ,
— Ախ մի հավքի չափ էլ չկամ ու՝ հին վշտի մեջ
ընկավ.

Ձին սմբակով հողը փորեց ու վրնջաց նրա ձին, —
Հեռվից կարծես ձիեր ելան ու նիզակներ ճոճվեցին,
Հեռվից ճամբի փոշին ելավ, ձիեր ելան սանձաթող,
Ու երևաց հարսնահանդեսը՝ գլխին փոշին՝
հարսնաքող...

Ձիավորը մեկից թռավ դեպի ձիերն ակնդեղ՝
Ու ետ կանգնեց հարսնաուն ահով՝ ինչպես ժայռին
դիպչող դետ,

Ու մխրճվեց ձիերի մեջ Սիամանթոն աննկուն,
Որպես արծիվն իր այն տեսած, որ փախցրեց
աղավնուն... .

Ու ծառն էին լինում ձիերն հարսնառի լաց՝
կականում:

Հուր ու տապից, կռվի թափից օդն էր շուրջը
չիկանում,

Եվ չիկացած օդում կարծես դաշույնները հալվեցին՝
Միայն կոթերը փղոսկրյա՝ ձեռքերի մեջ մնացին...
Եվ ընկրկեց մահախուճապ խառնամբոխը հարսնառի, —
Բայց զարկում էր Սիամանթոն ինչպես շանթը մի
ծառի,

Ու կոտորատեց, մեկ դի վանեց նիզակ ճյուղքերը
մեկ-մեկ,

Մնաց բունը՝ բուն թշնամին՝ մնաց բեկը սրտաբեկ...
Եվ սիրածին Սիամանթոն տեսավ թարքին այն բեկի,
Ու կրծքի տակ սրտի զարկը թվաց հարված մի տեղի,
Ու մոլեգնեց Սիամանթոն, մահով բացեց իր ճամբան, —
Թռավ, խլեց բեկի գրկից իր երազի աղջկան՝
Ու ձախ ձեռով գրկեց ամուր, աջով զարկեց թշնամուն՝
Ձգեց ձիու ոտների տակ... ու խթանեց իր ձիուն

Ու արծաթի պէս իր աղաւնուն իր դիրկն առաւ հւ թռաւ՝
Երեք օրվա ճամբեն մի սանձ, մի դարկ ու մի շունչ
արաւ . . .

2

Վերջին շողերն էր շռայլում հոգնած արեւն ու անփութ
Լեռնաշխարհն էր արդեն հագնում մշուշ կապան իր
կապույտ .
Ծաղկանց միջով, լեռանց լանջով, մուրադ ձիով
անվեհեր
Սիամանթոն սիրածն առած՝ կելներ Սիւիան սարն ի
վեր,
Կարծես սիրո համերթական ասածո մոտ էր
բարձրանում,
Որ՝ վերջալույսն՝ իբրեւ ոսկի հարսնաքողն էր՝
ծածանում . . .
Եվ հասնելով ականաղբյուրի՝ ձիուց իջան շունչ առած,
Իրենք ասեա երկնքի մեջ, երկիրն՝ է՛յ հե՛յ, ցած
մնաց . . .
Եվ աղբյուրի կանաչ դլխին մրան դարկեց բախտավոր,
Երբ ասողերը ցած նայեցին՝ աչքերի պէս իրենց մօր .
Ու շնչաց մի համբույրով Սիամանթոն սիրակեզ,
— Չեմ հավատում, Խաջեղարե, մի՞թե դու իմ
գրկումն ես .
Ու համբույրից շիկնեց աղջիկն՝ ինչպէս կոկոն
բացվելիս,
Կույս աչքի տեղ՝ այտի փոսն էր «աչքով անում»՝
ժպտալիս .
Հանկարծ ինչպէս համերթահարս՝ լուսինն անցավ
աղբյուրից .
Ընկավ աղջիկն հովվի կրծքին, ասեա հալվեց
համբույրից .
— Խաջեղարե սարը սեր է, էլ չե՞ս ուղում իջնել ցած . . .
— Սիամանթոն, սերը սար է՝ մեռնենք սարը քո
տիրած . . .
— Խաջեղա՛րե, սիրուց բացի ուրիշ դրախտ էլ չկա՝

Ու՛ համբույրով թերթեր պոկեց վարդ շուրթերից
աղջկա .

— Ախ, այս գիշեր ինչ անուշ է՝ համբույրները
չըշացին ,

Ու գգվանքից՝ կույս կոկոններն իրենց վարդերը
բացին ...

Սարի՛ գիշեր, սիրո՛ գիշեր, մեղրագի՛շեր Սիփանի,
Սիրո՛ գիշեր, տարի՛ դարձիր, համբույրները մի՛
տանի ...

Հովե՛ր, հավքե՛ր, ծաղկո՛ւնք, ջրե՛ր, ժայռե՛ր
առտղե՛ր, եղնի՛կներ,
Դո՛ւք էլ, դո՛ւք էլ համբուրվեցեք, պսակվե՛ցեք այս
գիշեր ,

Ախ, անուշնա՛ն թող համբույրով սիրո վշտերն ու
աշխարհ , —

Ու հալվեցին սիրո բոցին, աշխարհն ասես էլ չկար,
Սարի՛ գիշեր, սիրո՛ գիշեր՝ աստղաշարը ճակատին,
Երա՛զն առած, մուրա՛զն առած հանգան սարի
գազաթին ...

3

Ախ մարդն ի՞նչ է, որ երկնքի ճակատագիրն է
կարդում ,
Բայց թե ի՞նչ կա իր ճակատին՝ դեռ չգիտե
աշխարհում ...

4

Արդեն սաղմոսն էր ավարտում ամեն կաքավ իր քարին,
Արդեն արևն էր արթնանում, ոսկի ցանում սարերին .
Բայց սիրահար սիրտը սրտին՝ քնած էին դեռ անդորր՝
Հովվի հաղթած նիղակի տակ, յափնջու տակ
բախտավոր ...

Հանկարծ քամին ագռավի պես նրանց գլխով անց
կացավ ,
Ու նրա պաղ թևի զարկով Խաջեղարեն արթնացավ ,

Ու թվաց թե աղբյուրի մոտ՝ ամպը ամպին ձայն տվեց
Ու բուղազոռ էն աղմուկից խաջեղարեն գունատվեց՝
Սիրտը քամվեց ու սև աչքից մի տաք կաթիլ ծանրացավ
Ընկավ քնած քաջի դեմքին ու նա խկուշն արթնացավ.
— Ի՞նչ պատահեց խաջեղարե, ախ ինչո՞ւ ես
գունատված.

Ու գունատված իր ծաղիկը քաջին այսպես մրմնջաց.
— Զարթնել էի, երբ որ հանկարծ ձորից եկան

աղմուկով՝
Այս աղբյուրից ջուր խմելու՝ քառասուն ցուլ և մի կով.
Բայց ջրի մոտ խառնվեցին ու բուղազոռ ու վայրի
կռիվ բացին, կովի համար, աղեղներով պոզերի.
Գլուխ գլխի՝ եղջյուրներով՝ իրար ուսեր ոլորին, —
Շատի եղջյուրը փշրվեց, բայց մեկն հաղթեց բոլորին,
Քեզ հիշեցի Սիամանթո,...

Բայց սև բաշովն ահագին
Շատ էր նման քո սպանած սև ձիավոր այն բեկին, —
Բայց նա, ախ, նա զարկեց, հաղթեց այն ցուլերին
անվեհեր,

Խլեց կովը ու աղբյուրից ելան, կորան դարն ի վեր...
Ու չիմացա էլ ինչ եղավ, սիրտս չարն է գուշակում՝
Ախ էն բեկն էր ժպտում աչքիս՝ էն սև ցուլի սև
աչքում».

Լռեց գունատ խաջեղարեն, Սիամանթոն մռայլեց,
Լարեց աղեղն իր հոնքերի և աչքի նետը փայլեց,
— Մի՞թե իմ սերն հարամ է ինձ ու չի ժպտում ինձ
խուղան,

Այսպես ասավ չարագուշակ՝ Սիամանթոն ինքն իրան,
Ու ցած թռավ, խռովի պես, որոնելով սև ցուլին, —
Ճակատագրի ձորերն իջավ, սարին թողած մարային...
Ու մեկն ասես փախավ ժայռից... այնինչ՝ հովին
քարայրի՝

Դունչը կովին որոճում էր ցուլ մի անգեղ ու վայրի.
— Սրա մե՛ջ է մտել ոգին իմ սպանած այն բեկի...
Ու խելահեղ Սիամանթոն բռնեց բազուկն իր տեղի

Ու շանթի պես թռավ, դարկեց, խոցված ընկավ ցուլն
 անհույս՝
 Ու հանց լեզուն իր անեծքի՝ արյան բոցը թռավ
 դուրս ...
 Ու կտրիճը դաշույնն հանեց ու ժպտալով մոտ դնաց,
 Որ այն ցուլի սիրտը հանի, յարին տանի, բայց
 հանկարծ ...
 Ախ, ցուլն հանկարծ մի եղջյուրով այնպես խփեց
 թափով թունդ,
 Որ քարափից Սիամանթոն ընկավ մի սև ձոր
 անդունդ, —
 Ընկավ մի չոր ու ծեր ծառի, կուրծքը մտավ ոստը ցից՝
 Սև թրի պես կուրծքը ճեղքեց ու դուրս ելավ
 թիկունքից ...

Հանկարծ՝ ինչպես ամպի մի թև, որ սահում է սարն
 ի վեր.
 Հայտնվեց ու նորից կորավ աղեղնավոր մի ստվեր ...

5

Բառաչում էր մեռնող ցուլը, բառաչում էր, հառաչում,
 Իսկ անհանգիստ Խաջեղարեն սարից յարին էր կանչում.
 — Լո՛ւ, լո՛ւ, ո՞ւր ես, Սիամանթո, ո՞ւր մոռացար քո
 յարին.
 Ու հովն հեծեց «Հանգավ լո՛ւ լո՛ւն, դու մնացիր պաղ
 սարին.
 Ու սիրտը դող՝ Խաջեղարեն արագ իջավ դարն ի վար,
 Տեսավ որսը՝ տեղը կրծքին, բայց ա՛խ, որսկանը
 չկա՛ր ...
 Ու ահն իսկույն սիրտը ընկավ, ծռեց ճամբեն աղեկեղ,
 Դեմը բացվեց անդունդը սև՝ սև ցուլի սև աչքի պես.
 Ու ցած նայեց գլխին տալով, գոռոցն ընկավ սար
 ու ձոր.

— Սիամանթո՛, քեզ ի՞նչ եղավ, ո՞ւր ես ընկել
վիրավոր։

Սիամանթո՛ վե՛ր ել ասլան, քեզ ո՞վ զարկեց, ո՞վ
զցեց,

— Բախտս, բախտդ, Խաջեղարե, ձորից մի ձայն
հառաչեց։

— Սիամանթո՛, ո՞ւր է որսդ, լուռ է լեզուդ
քաղցրախոս,

— Խաջեղարե՛, լաց մի լինի, որսկան էի՝ դարձա որս...

— Սիամանթո՛, ցավի ժեռը ինչպե՞ս պահեմ իմ
կրծքին,

Ու քար վշտից ճերմակեցին մեկից մազերն իր գլխին...

— Ո՞վ է լսել՝ զարկված որսը ետ՝ որսկանին սպանե,

Ո՞վ է լսել՝ վայրի ցուլը՝ սիրող սրտեր բաժանե,—

Ու գոռում էր, գլխին տալիս, ձորի շուրջը ման գալիս,

Ասես մեռած որդու վրա մի մայր լիներ ողբալիս։

— Խաջեղարե, անձայն ողբա, ձայնդ նեւ է սրտիս մեջ,

Բայց Խաջեի արցունքն ասես ծովից կուգար՝ չուներ
վերջ։

— Խո՛րն է վերքդ, խո՛ր կտքաս՝ ինչպե՞ս կանցնեն
աչքերն իմ,

Սիամանթո՛, մի հառաչե, Սիամանթո՛, կմեռնիմ... .

Սիամանթո՛, վեր ել, ի՛մ սեր, տես՝ մազերս են
ճերմակել,

Կուղե՛ս մազերս վար կախեմ, Սիամանթո, բռնիր ե՛լ,—

Եվ հուսաքերից մեկը կտրեց իրար կապեց՝ կախեց վար՝

Բայց չհասավ ու լալիս էր ու գոռում էր խելագար...

Ու դեռ ձորից նվաղ մի ձայն՝ հեծեծում էր՝ մի՛ մնա,

— Խաջեղա՛րե, արևս քեզ, Խաջեղա՛րե, տուն գնա...

— Սիամանթո գիրկդ կուգամ, էլ ինձ համար տուն չկա,

Սինամ հավքի թևերս ընկան, էլ ինձ համար բուն

չկա...

Ու սև ժայռի կոպերի տակ, որ կախվեցին ահավոր,

Լալիս էին աղբյուրները աչքերի պես նրա խոր.

— Ով է տեսել գարունն օրով կանաչ սարին ձյուն դնի,

Սիամա՛նթո, գիրկդ կուգամ, առանց յարի մի՛
քնի...»:
Ու մոտ կիջներ սարե ի սար, կիջներ նրանց վշտի պես,
Լացով իջնող դամանը պաղ նրանց պատանքն էր
կարծես.
Դաման կիջներ Սիփանն ի վար ու ձյուն կիջներ ու
քամի,
Ու լցվում էր ձորը լացով այն որբացած այծյամի:

Քամիներ, իջեք,
Մազերս պոկեք,
Ա՛խ, էլ մազերս գուրգուրող չունիմ.
Ագռավներ իջեք,
Աչքերս հանեք,
Ա՛խ, էլ աչքերս համբուրող չունիմ...

Հանկարծ ինչպես պատյանից թուր՝ ժայռից մեկը
թռավ դուրս,
— Դու համբուրող ունիս, Խաջե, լաց մի լինի էլ
անհույս.
Հույսի կտոր իմ Խաջեզար՝ բաժին չէիր չորանի,
Նա իմ նետով բաժինն առավ ու քո մահը թող տանի...
Էն սև ցուլի եղջյուրի հետ՝ էն իմ նե՛տն էր սրընթաց,
Ես էի որսն՝ որսկան զարկող, ժայռի ետև թափնված,
Նա քեզ խլեց իմ եղբորից՝ Աղիզ բեկի մեծ որդուց,—
Բայց պատժվեց փոքրի ձեռով, ետ մի՛ կանչե կսկծուց,
Ե՛ս քեզ կառնեմ...».

Բայց խուլ ճչաց Խաջեզարեն իմ անբիծ,
Ետ չնայեց ու անեծքով պոկեց մազերն իր գլխից,—
Ու կռացավ անդունդն ի վար՝—քո Խաջեն եմ, նայիր,
տես,
Սիամանթո՛, ինձ էլ տեղ բաց, Սիամանթո՛, կուգամ
քեզ...
Հովե՛ր, ծաղկանց խունկը վառեք՝ մեզ թաղեցեք
առանց քար».

Կանչեց խաջեն ու աչքը խուփ՝ նետվեց ձորը
գլխիվայր։—

Ժայռին փլվող ալիքի պես նադուկ կուրծքը փշրվեց,
— Ախ, ինչ արիւր՝ վերջին շնչով Սիամանթոն ձայն
տվեց։

Ու հեծեծաց խաջեղարեն վերջին շնչով իր անձայն՝
— Սիամանթո՛, ու փշրված սիրտը սրտի՛ լուռ
հանգա՛ն,—

Վերջին անգամ հովն հեծեծաց՝ ասես շունչն էր տղայի՝
— Խաջեղա՛րե՛սս՝ ու հավիտյան լռեց անդունդն
ամայի... .

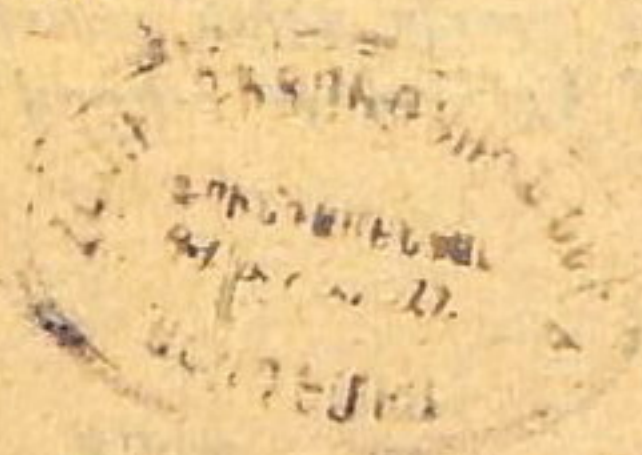
ՎԵՐՋԵՐԳ

Իսկ այն ձորում, ամեն տարի, ամեն դարնան
բացվելուն՝
Երկու ծաղիկ են երևում՝ երկու կակաչ տխրանում,—
Ասում են թե չկար երկրում ո՛չ մի ծաղիկ՝ սիրտը
սև,—
Այն օրվանից աշխարհ եկան կակաչները սրտասև,
Երբ որ խաջեն, Սիամանթոն ընկան սիրո կես
ճամբին,—
Ընկան, հանգան, բայց չկորան, հող չդարձան... ու
կրկին
Աշխարհ եկան՝ կակաչ դարձած, որ բացվում են դեռ
այսպես՝
Իրենք՝ կարմիր, սրտերը՝ սև՝ իրենց էն սև բախտի
պես,—
Ու թեքվելով գլուխ գլխի՝ հավերժ իրար են նայում,
Մահվան մեջ էլ հավերժ սիրով հավերժ իրար
փայփայում...

Սիամանթո—լեռնական հայորդու անուն
Խաջեղարե—Ջարեհ բեկի աղջիկը
Այծենական—խական հայերենը յափուենջի
Բարո—հայրիկ

Սիփան		Վանի, Մոկսի Սասունի
Առնոս		շրջապարի իրար նայող
Գրդուռ		բարձրագագաթները
Ծովասար		
Վարագա լեռ		

Մալուլ—սիրտը կտրած
Խուդան—ճակատագիրը—աստված
Մարալ—եղնիկ
Ղուլ—ծառա (սարերում հոտաղ)
Թառլան—աղիղ, արծիվ
Ճան—վեղ
Խենջար—դաշույն
Լո-լո—ձայնարկու թյուն՝ քրդերեն

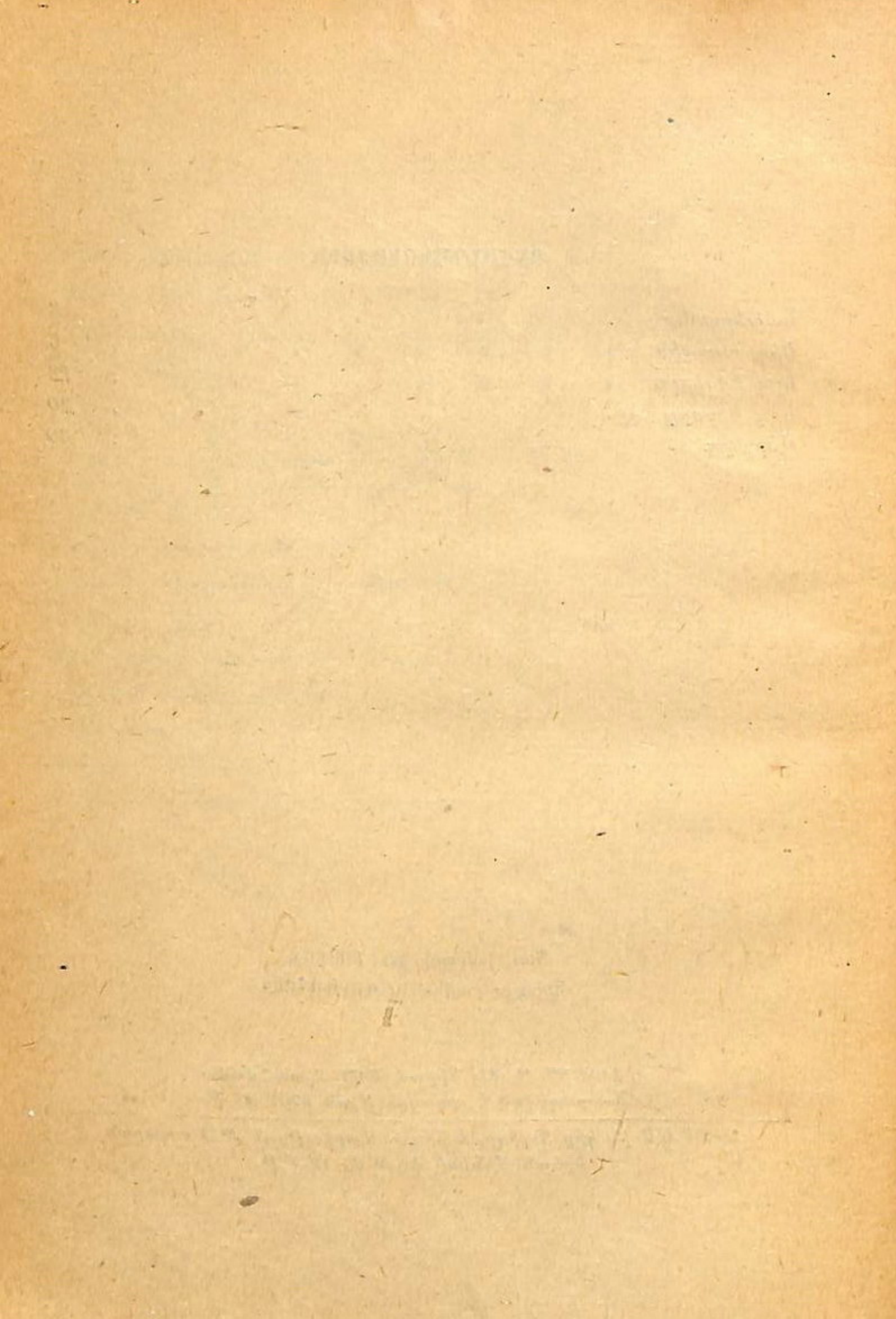
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախերգանք	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3
Երգ առաջին	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5
Երգ երկրորդ	.	.	.	.	.	.	.	.	.	13
Երգ երրորդ	.	.	.	.	.	.	.	.	.	20
Վերջերգ	.	.	.	.	.	.	.	.	.	30

Պատ. խմբագիր՝ Գ. ԲՈՐՅԱՆ
Տեխ. խմբագիր՝ Ի. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՎՋ 02286. Պ. 31. Տիրած 5000. 2 տպ. մամ.
Ստորագրված է տպագրության 20/III 47 թ.

ՀՍՍՌ ՄՍ-ին կից Պոլիգր. և հրատ. Վարչության № 1 տպարան
Երևան, Լենինի փ. № 65 1917 թ.

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220028984

ԳԻՆԸ 2 Ռ.

